
¹¹² *De Standaard* 19 november 1920; *De Heraut* geciteerd in *De Rotterdammer* 29 januari 1921.

¹¹³ *De Wekker* 18 februari 1921.

¹¹⁴ Rede te Zeist, verslagen in *Het Nieuws* 8 februari 1921; *NRC* 17 december 1920 Obl. A 2 en 23 december 1920, Abl. A 2.

¹¹⁵ *NRC* 30 november 1920, Abl. B 1.

¹¹⁶ *De Wekker* 17 december 1920 en 7 januari 1921.

¹¹⁷ Zo ook later Bouwman, geciteerd in C.M. van Driel, *Gewantrouwd gereformeerd. Het omstreden leiderschap van neocalvinist Arie Noordtzij (1871-1944)* (Barneveld 2010) 169.

¹¹⁸ *De Wachter* van 10 december 1920 en 21 januari 1921.

¹¹⁹ Opgenomen in *De Wachter* 7 januari 1921.

ds. Wisse zelf heel het land in beroering gekomen.¹¹² Inderdaad meldde Wisse enthousiast dat overal waar hij kwam in de Chr. Geref. Kerk ‘goede actie en uitbreiding’ viel op te merken. Voor nieuwe preekplaatsen was er altijd veel publiek.¹¹³ Wisse zei maar al te goed te weten dat zijn vroegere collega’s bang waren voor een massale uittocht en zo heftig reageerden om ‘het volk in bedwang te houden’. Tegelijk relativeerde hij de vrees voor een massale exodus door erop te wijzen dat ‘heel het geref. volk als ’t ware door de geref. opvatting der wedergeboorte is gemorphineerd’. Niettemin: de betichtingen van persoonlijke bijbedoelingen zoals ‘ijdelheidsnajaging’ waren ‘verkeerd springende bommen’. De kerkbodes hielden met dergelijke beweringen ‘den boel in beweging’; vele brieven bewezen het.¹¹⁴

Het was vooral de liberale *NRC* die deze geluiden van Wisse door-gaf. Ook andere beschouwingen van gereformeerde zijde die steun gaven aan deze voorstelling werden met graagte geplaatst. De verschillende tegenstanders van de Gereformeerde Kerken, en niet te vergeten de politieke invloed die daar via de ARP vanuit ging, hadden er belang bij het vuurtje op te stoken en zo het vijandelijk bolwerk te verzwakken. De *NRC* schreef suggestief: ‘De Heraut [...] zwijgt nog steeds over het uitreden van ds. Wisse, net zooals het blad deed toen de geheele B-kerk te Werkendam overliep. ’t Is misschien een verstandige taktiek met het oog op de vele onvaste elementen in de Geref. Kerk.’¹¹⁵ Ook Van der Schuit werd niet moe te betogen dat de hele kwestie niet zozeer ging om Wisse, maar dat in hem een richting in de Gereformeerde Kerken werd vertegenwoordigd. Bij verschillende gelegenheden onderscheidde hij in dat kerkverband de richting-Netelenbos, de neogereformeerde richting en de christelijk-gereformeerde richting. Van der Schuit riep de Wachtermannen op pal te staan voor hun oude bezwaren tegen de neogereformeerde verbondsleer.¹¹⁶

Dat laatste raakte aan een pijnlijke waarheid. Niet alleen op het lang gevoelige punt van het bestaansrecht van de Theologische School in Kampen, maar ook en vooral in leerstellig opzicht was *De Wachter* inmiddels een tam orgaan geworden.¹¹⁷ Wel gaf *De Wachter* nog wat meer ruimte aan kritische ingezonden stukken, zelfs van ouderling P. Buter te Delft, die zijn bewijs van lidmaatschap kort na de synode van 1905 al had ingeleverd bij de plaatselijke christelijke gereformeerde kerk.¹¹⁸ Het meest indringend was een ingezonden stuk van H. Bouwmeester uit Rotterdam: ‘Heeft het geval Wisse dan *ons niets* te zeggen; lijden onze kerken dan ook niet aan een zeker ‘methodisme’ dat schadelijk is? En inderdaad, ik geloof dat wij hier wel eens over praten mogen.’ Ernstig moest men zich afvragen wat er van Wisses herhaalde beschuldiging van ‘verbondsmethodisme’ waar was.¹¹⁹ Maar tekenend voor de ont-